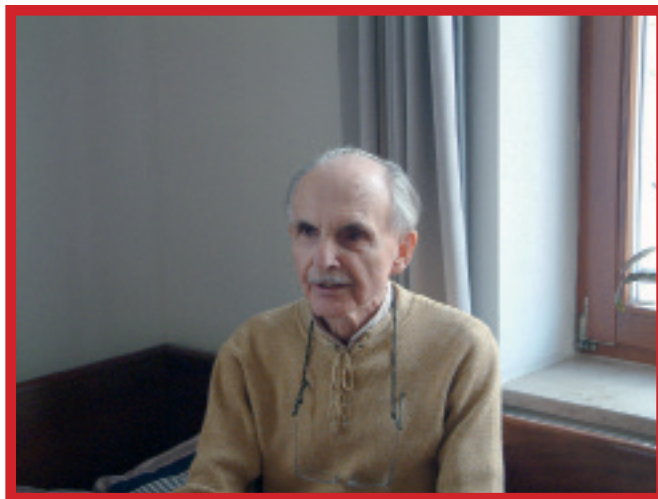

DRUHÝ DÍL

**„Tento zážitek mne duševně změnil“:
Přeživší a pamětníci si vzpomínají**

Předěšlá strana: Pamětník Hans Jäckl 13. srpna 2005 v Georgensgmündu

Úvodní poznámky

Obsahem druhého dílu je dokumentace výpovědí dvanácti pamětníků. Osm jich je od bývalých Žatečanů, jedna od českého Němce a rodáka z Podbořan, další z Kadaně, Chomutova a z Doupova, tato místa se nacházejí stejně jako Žatec v severních Čechách (Ústecký kraj)¹. Devět z nich bylo 13. srpna 2005 zaznamenáno Miroslavem Bambuškem v Georgensgmündu². Dvě výpovědi poskytly krajanské spolky Kadaň a Chomutov z dřívějších zveřejnění. Výpověď pamětníka Otokara Kremena je staršího data z června 1950, Franze Müllera pochází z roku 2006. Josef Hasenöhrl sepsal svoji výpověď osobně v roce 2009. Sedm výpovědí z Georgensgmündu bylo již zveřejněno Eduardem Vackem v roce 2006 na výstavě „Oběti komunistické moci v severních Čechách v roce 1945-1946“³. Pozdější dvoujazyčný katalog (německo – český) k této výstavě vydal v roce 2009 Otokar Löbl. Obsahoval i tyto pozdější výpovědi, ovšem dvě výpovědi z Georgensgmündu nebyly z technických důvodů umístěny⁴.

Vzpomínky německých pamětníků z Georgensgmündu pro výstavu a katalog byly do češtiny přeloženy Otokarem Löblem. Josef Hasenöhrl přeložil svůj příspěvek osobně. Překlad výpovědi z Chomutova jsme převzali z výstavy v Chomutově⁵ a překladatel výpovědi Franze Müllera nám není známý. Eduard Vacek zpracoval překlady Otokara Löbla ve formě povídky. Pro dokumentaci zveřejněnou v této publikaci jsou výpovědi pamětníků z Georgensgmündu znovu přeložené (Otokar Löbl) a všechny texty prošly pečlivou redakční úpravou. Také pořadí příspěvků bylo nově zpracováno podle chronologických, místních a obsahových hledisek. Na začátku jsou zařazeny výpovědi pamětníků Josefa Hasenöhrla a Heinricha Giebitze, které časově začínají nejdříve, co se týče Žatecka, a které jsou nejobsáhlejší. S Giebitzenovou výpovědí začínají informace o těch, kteří přežili Postoloprty. Poté následují vzpomínky žateckých žen, svědectví z Chomutova a výpověď z Doupova zakončuje a uzavírá obraz dokumentárních vzpomínek ze Žatece a Postoloprty.

Výpovědi pamětníků

Zatímco v archivních spisech ministerstva vnitra se dostávají ke slovu převážně možní pachatelé, vyjadřují se v této publikaci oběti těchto akcí. Již ve zvláštním vydání Domovského zpravodaje Žatecka zpravodaje (*Sonderheft des Saazer Heimatbriefs 2005*) z roku 2005 byla zveřejněna zpráva o zavraždění žateckého kapucínského kněze Quardiana Maximiliana (Josef Hilbert) začátkem června 1945⁶. Autor této zprávy z roku 1955 a její původ je neznámý a obsah nebylo možné až k datu zveřejnění spisů vyšetřová-

ní v červenci a srpnu 1947 ověřit. Nyní tedy víme, že násilná smrt tohoto pátera již tehdy v české veřejnosti vzbudila rozruch a stala se předmětem vyšetřování v roce 1947⁷. Toto dává této informaci, kterou zveřejňujeme na začátku tohoto druhého dílu, hodnověrnost.

Již Herbert Voithl se ve svém úvodu „O co v těchto dokumentech jde“ obšírně vyjádřil, že vzpomínání na prožité bezprávi a shromažďování příběhů se stalo u mnohých vyhnaných českých Němců smyslem jejich života. Předávání vzpomínek z roku 1945 probíhalo převážně ústně nebo svépomocným tiskem v malých nákladech, bez pomoci profesionálních tiskáren vydavatelství a distribuovány v málo kopiích pouze brožovaných tiskovin. Měly tedy omezený okruh čtenářů, a to převážně vyhnance. Toto platí i pro „Domovský zpravodaj Žatecka“, který měl sice stále abonenty, ale také omezený okruh čtenářů. Toto periodikum ovšem není jako informační zdroj o těchto událostech bezcenný, i když zde kulminují emoce a výrazné politické snahy, kde se dostávají racionální sdělení do pozadí. Kdo se ovšem nenechá touto polemikou odradit a odpoutá se od hořkosti, může dojít k poznatkům, které nelze nalézt nikde jinde. To je také zásluhou rozlišovacích schopností a úsudku vzdělaných a seriózních lidí, jako jsou Peter Klepsch, Prof. Herbert Voithl a Prof. Adalbert Wollrab, kteří se zasloužili o vysokou úroveň jejich diskuzí, i když některé jejich příspěvky nebyly vždy bez emocí.

Mnohé, co vyhnanci vyprávěli, bylo tak nehorázné, že tomu zpočátku nechtěl nikdo věřit a považoval to za velké přehánění nebo propagandu⁸. Willy Brandt, pozdější spolkový kancléř a nositel Nobelovy ceny míru napsal v exilu, jako korespondent norského dělnického tisku v roce 1945 článek pro týdeník „Poutník“ (*Der Wanderer*), který vycházel v němčině v USA. Zde píše o „hrozných přehmatech“ při nucené evakuaci sudetských Němců – v detailech, které známe od Dr. Franze Freiyera, Josefa Fischera a Petera Klepsche⁹. Brandt, jako kritický novinář („Již jsem slyšel a četl mnoho zpráv, a které nebyly důvěryhodné, šly okamžitě do odpadkového koše“) neměl pochybnosti o pravdivosti těchto zpráv. Naopak, měl strach, že by lidé mohli jeho reportáž považovat za „propagandu soucitu“ a z důvodu vlasteneckých zájmů o přehánění¹⁰.

Vzhledem k podezření o přehánění a možné propagandě, často potvrzované napínavým až dráždivým stylem sepsání těchto příběhů, měli mnozí kritičtí badatelé na obou stranách potíže brát tyto zprávy vážně. K tomu se přidávala ještě politická polarizace debaty o vyhnání. V Československu se stalo toto téma tabu, protože

zodpovědní, ani jejich později narození potomci, z těchto událostí neměli žádné vědomí křivdy a bezprávi, ale přesto z vnitřních a hlavně zahraničních politických důvodů považovali za nutné oportunisticky o tom nemluvit. NDR v tomto následovala, protože nehodlala „socialistickou jednotu“ ohrožovat etnickými diskuzemi. Velký počet vyhnanců, také ze severních Čech, tam nebyl veřejně brán na zřetel. Jinak tomu bylo v Německé spolkové republice. Tam se stali tito vyhnanci pro konzervativní strany politickým rezervátem. Vyhnání sociální demokraté se proti tomu stavěli marně. Ale podobně, jak tomu bylo v roce 1938 v Československu, nezmohli proti této převaze reakčních a nacistických proudů v politických seskupeních svých soukmenovců nic pořídit²¹. Toto vše zabránilo až do devadesátých let v Německu a v Čechách přeshraniční a nestranné překonání této temné minulosti.

Dokud se ovšem neotevřely české archivy, nebylo možné výpovědi pamětníků oficiálně ověřit a vyhodnotit. Vzpomínky různých lidí jsou zdrojem, který přináší určité zabarvení do popisu historie a více, než cokoliv jiného, slouží k také k rozprávám i strašení. Ale konečně bývají potvrzeny a posvěceny až písemnými zdroji, přednostně oficiálními dokumenty, vládními spisy a kronikami – v moderní době novinami. Lidské vzpomínání má v sobě totiž záludnost. I když svědkové jsou důvěryhodní a jejich záměry upřímné, není toto jejich vzpomínání zcela pravdivé. Z důvodu velkého časového odstupů, traumatických prožitků a politických předsudků, se může skutečnost zabarvit nebo pokrývit. K tomu dochází tak, že se vlastní vzpomínky a prožitky smísí s odposlouchaným tvrzením a přečtením cizích informací. To však neznamená, že musí být naprosto nepravdivé. Pravidlem bývá, že to vzpomínané je přinejmenším „skoro podobné“ tomu, co se stalo²². Při každé výpovědi je hlavní bohatství detailů a na to nepodstatné stačí odkaz na autenticitu²³.

Dějiny z první ruky

Pro „generaci pamětníků“ z německých oblastí v Čechách (*Deutsch-Böhmen*) je hlubokým uspokojením, že nyní jsou k dispozici dokumenty z českých archivů, které „jejich pravdu“ potvrzují. Na druhé straně dostávají výpovědi těchto pamětníků jinou hodnotu. Nejsou již sporné, jako historické primární zdroje, na něž se nahlíží se smíšenými pocity, protože nejsou doloženy. Ale stávají se hnacím,

obrazovým a emocionálním životním svědectvím, které ilustrují strohé spisy z archivů – i když poněkud děsivým způsobem. Čeští novináři, pedagogové a umělci, kteří chtějí tyto poválečné události objasňovat, používají rádi tyto „příběhy z první ruky“ a chtějí tím své čtenáře, žáky a diváky upoutat a dojmout²⁴. Když dějiny již nezbudí emoce a poskytují pouze suchá čísla, zmizí v prachu spisů. Emoce se mohou zneužít k politické propagandě, ale mohou také vzbudit lidský cit a rozpaky.

„Tyto zážitky mne duševně změnil“ stěžoval si Hans Jäckl v roce 2005 v Georgensgmündu. Je to traumatický dlouhodobý následek, který jeho život více poškodil, než krátkodobé způsobené násilí samo. Vězni koncentračních táborů, lidé, kteří přežili gulag a byli obětí etnického pronásledování, o tom podávají podobné zprávy. Druhý díl této publikace doplňuje rozsáhlé nelitostné výpovědi a úřední zprávy z prvního dílu. Jak napsal Herbert Voitl v roce 2005 ve svém komentáři k páterovi Maximiliánovi: „...je to přímé zobrazení týrání a mučení mužů v postoloprtských kasárnách, jak to nenalzáme ani přibližně v českých zdrojích“²⁵. Má to ovšem současně dokumentovat, že čeští občané dnes mají odvahu toto odkrývat. Tyto výpovědi pamětníků jsou – až na dvě výjimky – pořízeny na přání české veřejnosti, a ne jako dříve, k uspokojení německých soukmenovců. Čechům slouží k objasnění temné části jejich dějin a pro vyhnané Němce z Čech znamená skutečnost, že Češi jim naslouchají, přinášejí úlevu a možná dokonce vyléčení. Jsou částí projektu „Pravdou k smíření“.

Pod tímto úhlem je také nutno nahlížet na zveřejnění listiny „Úmrtí na základě zabití, týrání nebo vazby v žatecké oblasti“. Nevidíme v tom nástroj ke kolektivní žalobě, ale virtuální hřbitov, pomník na papíře. Jeho význam není v holých počtech obětí. Nejedná se jen o čísla, která mohou dojímat nebo děsit, ale za těmito informacemi je nutné vidět biografie lidí, data narození, povolání, bydliště a ulice, a na konci jejich nečekaná a převážně násilná úmrtí – ta jsou zde hmatatelná. Vyhnání Němců k této listině přispívali jednotlivými informacemi půl století. Po zahájení projektu na vydání této publikace byl vydavatel zásobován v podstatě do posledního okamžiku dodatečnými informacemi a korekturami. To ukazuje, jaký význam má tento způsob vzpomínání lidí na své mrtvé a ospravedlňuje zveřejnění v následné dokumentaci.

Andreas Kalckhoff

1. V roce 2002 byly okresy jako správní jednotky zrušeny a nahrazeny tzv. pověřenými městy. Až do roku 1960 tvořil Žatec, Podbořany, Chomutov a Kadaň vlastní okresy. V letech 1960 – 2002 spadal Žatec a Podbořany do okresu Louny.

2. Všechny výpovědi pamětníků, byly zpracovány a přeloženy podle záznamu na kazetě VHS, kterou natočil Bambušek a byly již v listopadu 2005 zveřejněny na internetu (dnes www.heimatkreis-saaz.de; Hans Jäckl své svědectví ale stáhnul). Miroslav Bambušek (*1975) divadelní autor a režisér používal tyto záběry pro svoji hru „Porta Apostolorum“, která byla uvedena v Praze roku 2005 (viz s. 464 v této dokumentaci).

3. Viz třetí díl této dokumentace s. 467.

4. Jedná se o výpovědi Heindricha Giebitze a Kurta Eckerta, které byly do této publikace znovu zařazeny.

5. Oblastní muzeum v Chomutově „Tenkrát v Chomutově“. Katalog výstavy dokumentů a svědectví, radnice, Chomutov 19. dubna - 23. června 2007.

6. Domovského zpravodaje Žatecka, zvláštní vydání v roce 2005, s. 10. Zde píše Herbert Voitl: „Zde následuje zpráva, která nám došla s velkým zpožděním, sepsána německým očividným pamětníkem o zavraždění kapucinského pátera Gauardiana Maximiliana ze žateckého kláštera při zpětném pochodu z Postolopr. Tuto otřesnou zprávu prezentujeme na čelním místě, neboť nám dává živý obraz o trýznění a mučení mužů v postoloprtských kasárnách, a to tak, jak nenalézáme v textech z pražských českých zdrojů. Naopak! V nich se na otázky o mučení vždy odpovídá způsobem, jako by se nikdy nestaly, a že jsou výplodem německé fantazie.“

7. „Zpráva StB Most“, s. 241, „Parlamentní protokoly“, s. 194.

8. Zde je nutné poznamenat, že Otokar Löbl, který se narodil v Žatci po válce a v roce 1970 se vystěhoval do Německa, tyto příběhy sám považoval za naprosto přehnané a neuvěřitelné.

9. Koncem roku 1945 napsal tehdejší korespondent norského dělnického tisku a pozdější předseda Sociální demokratické strany Německa (SPD) a spolkový kancléř reportáž o českých zločincích na Němcích, která byla zveřejněna 10. ledna 1946 v německojazyčném americkém týdeníku „Poutník“. Zde je výňatek, který se speciálně vztahuje na Žatec a Postoloprty: „Nucená evakuace sudetských Němců začala okamžitě po skončení války. Od této doby se nepřetržitě v ní pokračuje. Nařízení vycházející z Postupimské dohody zde nehrají v podstatě roli..... Tyto nucené evakuace jsou spojeny s hroznými přehmaty.... Já jsem během války nedělal nic jiného, než průzkum a objasňování německých přehmatů v Norsku. Proto nemohu nyní zatajovat a zamlčovat, co je nyní na denním pořádku v jiných částech Evropy, i když si to někteří lidé budou vysvětlovat jako „propagandu soucitnosti“. Již jsem slyšel a četl mnoho zpráv, a které nebyly důvěryhodné, šly okamžitě do odpadkového koše. Ale zde jsou zprávy, jak nuceně evakuovaní byli mláceni a bičováni, ve sběrných táborech, na transportech, a že byli zastřeleni jenom, že byli sudetskými Němci. Mám zprávy z Postoloprty u Žatce. Zde museli lidé le-

žet venku, ve dne a v noci obličejem k zemi! Kdo zvedl hlavu byl zbičován a jednoho rána, kdy nebylo porozuměno povelu v českém jazyce, bylo na ně stříleno z pušek. Do táborů byly posílány oddíly k mlácení. Ve více jak v jednom případě se stalo, že lidé se museli venku svléknout do naha. Někteří byli umláceni k smrti a některým byly pohlavní orgány roztrhány jako v případě v Žatci. Ke znásilňování docházelo ve velkém rozsahu. V některých případech byly ženy předem zbity do bezvědomí, než byly znásilněny. Zde je druhá zpráva ze Žatce. Pět hochů mezi 13 a 16 lety bylo postaveno kde zdi a zastřeleno, protože se několik kroků oddálili od jejich jim přiděleného místa Některé matky, které ztratily své jediné dítě, se oběsily ... Nabýváme sklíčeného dojmu, že se zde nejednalo jen o přehmaty podřízených dozorců, kteří se chtěli pomstít!“

10. Již několik měsíců po těchto událostech pronikly tyto informace do zahraničí, což obavy české vyšetřovací komise potvrzují. Pravděpodobně byl Brandt informován přes svého stranického přítele, sudetského sociálního demokrata Wenzla Jaksche, který měl ještě spojení do Československa. Také údajný Ing. Reiser, který byl v Československu vzhledem k předávání zpráv zatčen a později odsunut, patřil – podle českých zdrojů – k jejímu politickému vedení W. Jaksche (viz s. 194).

11. Pokusem přenést dějiny německé sociální demokracie v Československu do vědomí veřejnosti, bylo vydání knihy Seliger obce „Cesta – podíl a osud“. Dějiny dělnického hnutí sudetských Němců ve slovu a obrazu. Stuttgart 1972, z předlohy Willy Brandta a Bruno Kreiského.

12. Berlínský historik Ralf Meindl, vědecký spolupracovník na universitě dálkového studia v Hagenu, bádá o útěku a vyhnání Němců po druhé světové válce a sbírá k tomu zprávy svědků. Zjistil a tvrdí: „Čím více je skutečný děj mediálně zpracováván, tím více se smísí v paměti svědků s vlastním zažitím a pozdějšími informacemi“ (Stuttgartské noviny, 5. května 2012, s. 41).

13. Nutno je též odkázat na starší, ale podstatná německá zveřejnění: Lutz Niethammer: Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis der „Oral History“. Bodenheim 1987. Viz též nová zveřejnění: Michael Maurer (vyd.): Mündliche Überlieferung und Geschichtsschreibung (= Aufriss der Historischen Wissenschaften 5). Stuttgart (Reclam) 2003; Juliane Spitta/ Hanns-Fred Rathenow: Trauma und Erinnerung: Oral History nach Auschwitz. Freiburg (Centauros) 2009.

14. K tomu „Tragická místa paměti“ Průvodce jednoho regionu 1938-1945 studenti gymnázií ze severních Čech vás provedou po místech s pohnutou historií v Ústí na Labem, Chomutově, Kadani, Žatci, Postoloprtech a dalších. Pro Colegium Bohemicum, vydal Antikomplex, o. s. Praha 2010. Zde jsou zveřejněny výňatky z výpovědí pamětníků Petera Klepsche, Heinricha Giebitze, Uty Reiffové a Hanse Jäckla, které byly vydavateli poskytnuté Otokarem Löblem. Dále také výpovědi v: Sarah Scholl-Schneider/ Miroslav Schneider/ Matej Spurny/ Marita Krauss: Sudetské příběhy, Vyhnanci – starousedlíci – osídlenci. Praha (Antikomplex) 2010. Srovnej k tomu články z českých novin, které jsou zveřejněny v třetím díle, ve kterém znovu přicházejí ke slovu pamětníci.

15. Viz poznámka 5.